թեամբ), «բաղդատական մերձոտ պատմական լեզուաբանութիւն», «Պատմական լեզուաբանութիւն և Ընդհանուր լեզուաբանութիւն»։

MEILLET ԻԲՐԵԻ ՀԱՅԱԳԻՏ

Այս հսկայական ասպարէզը հայերէն լեզուին խորին ուսումնասիրութիւնն ալ կը պարունակէր և Meilletի գործունէութեան այս միակ մասը պիտի բաւէր արդէն ո՛րեւէ ուրիշի մը՝ համբաւաւոր ըլլալու համար։

Իրօք՝ Պրոֆ. Meillet 1902ին ուսուցիչ կ՝անուանուէր հայերէն լեզուի «Արևելեան լեզուաց վարժարանին» մէջ և այս դերը կը կատարէր մինչեւ 1906, երբ «Collège de France»ը զինքը կանչեց և հետեւաբար, չափազանց զբաղած՝ սիրպուեցաւ այս ուսուցչութիւնը ձգել։ Meillet ոչ միայն զբաբարը խորունկ կերպով ուսումնասիրած էր, այլ նաեւ արդի լեզուին հոգին ալ հասկնալու համար Հայաստան գացած էր և հոն բաւական ժամանակ հաստատուած այգեպանի մը տունը (1891)։ Քանի մը տարի ետքը նորէն իր սիրելի Հայաստանը կ՝երթար գիտական առաքելութեամբ (1902)։

Պրոֆ. Meillet «Արևելեան լեզուաց վարժարանին» աթոռէն հրաժարելով՝ հայերէնի ուսումնասիրութիւնը չէր ձգեր, միայն՝ այլեւս հայերէնը իր պաշտօնական մասնաճիւղը չէր։ Իրաւ՝ զբաբարին միշտ մեծ տեղ մը կը նուիրէր բաղդատական քերականութեան մէջ և ապացոյց այն է որ դեռ չորս տարի առաջ՝ բախտ ունեցայ հետեւելու իր դասախօսութիւններուն զբաբար հայերէնի բաղդատական քերականութեան մասին «Բարձրագոյն ուսմանց վարժարանին» մէջ։

Աւա՜ղ, իր գործունէութեան վերջին տարին էր... 1932ին՝ կիսազօսութիւնը իր ուսուցչական ասպարէզին վերջ կու տար։ Սակայն այս ահռելի հիւանդութիւնը իրեն առիթ եղաւ մեզի ցուցնելու իր կամքին ոյժը։ Meillet հսկայի պէս աշխատած էր իր բոլոր կեանքը, չէր կրնար հանդուրժել որ անգամալուծութիւնը զինքը նուազեցնէ և այս արգելքով հանդերձ շարունակեց՝ ոչ միայն նոր սերունդին գործունէութեան հսկելու՝ այլ իր սեփական գործն առաջ տանելու, իր առաջին «Դասական հայերենի բաղդատական քերականուրեան ուրուագիծին» ամբողջովին փոփոխուած նոր տպագրութիւն մը վերպ. Հ. Լուդովիկոս Վ. Մարիէսի աշխատակցութեամբ պատրաստելով։

Պրոֆ. Meilletի գրած գործը հոյակապ հանգանակ մըն է հայերէն լեզուաբանութեան։ 1903 թուականին լոյս կը տեսնէր իր առաջին մեծ երկը հայերէն լեզուի մասին, որ է «Դասական հայերենի բաղդատական քերականուրեան ուրուագիծ» որ բարձրորակ հայագէտը կը յայտնէր, — գիրք մը որ հայերէն լեզուն կը բաղդատէ միւս հնդեւրոպական լեզուներուն հետ, Hübschmann-ի տեսականին հետեւելով, և վերջնական ապացոյց կու տայ թէ հայերէնը հնդեւրոպական լեզուներուն ճիւղին կը պատկանի։ Այս գրքին երկրորդ տպագրութիւնը մամուլի տակ է։ Քիչ վերջ կը հետեւէին զանազան ուսումնասիրութիւններ, ինչպէս «Հայ աւետարանին քանի մը հին ձեռագիրներու գրչութեան մասին դիտողութիւններ», «Հայկական շեշտեալ աւետարաններ»... և նորէն զուտ քերականական գործեր՝ ինչպէս «Հայերենի բաղդատական քերականական համաձայնութեան մասին հետազօտութիւն», հիանալի «Altarmenisches Elementarbuch»ը գերմաներէն լեզուով, որ, թէեւ հեղինակը «տարբերական» անուանեց՝ ամենաբարձր աստիճանի քերականութիւն մըն է։

Այն միջոցին գրած է նաեւ, «Լեզուաբանական ընկերութեան» զոյգ հանդէսներուն մէջ, շարք մը յօդուածներ մանաւանդ քերականական համաձայնութեան մասին՝ որ իր «Altarmenisches Elementarbuch»ը կը լրացնեն, թէեւ շատերը անկէ առաջ գրուած են։ «Ասիական հանդէս» և «Հայկական ուսմանց հանդէս» ինչպէս նաեւ բազմաթիւ ֆրանսական և օտար հանդէսներ ընդունեցան իր թանկագին գրութիւնները։

Այսպիսի բարձրորակ գիտուն ուսուցիչ մը ունեցաւ անշուշտ շատ աշակերտներ որոնցմէ քանի մը հոգի արդէն մեծ տեղ գրաւած են լեզուաբանութեան մէջ։ Միայն մէկը նշանակելով պիտի գոհանամ, որովհետեւ ասիկա բոլոր հայերուն ծանօթ է. «Դասական բառգրքին», «Հայերենի գաւառաբարբառներուն դասակարգուրեան» և մանաւանդ «Արմատական բառգիրքին» հեղինակը՝ Հրաչեայ Աճառեան, Երեւանի համալսարանին ուսուցիչը։

Meillet ոչ միայն իր բոլոր հմտութեամբ և հանճարով կ՝ուսումնասիրէր հայերէն լեզուն՝ այլ նաեւ մեծ սիրով, որովհետեւ մեծ հայասէր մըն էր և գիտէր թէ ազգի մը մեծութիւնը հպատակներու թիւէն չէ որ պէտք է դատել այլ իր գրական գանձէն և կարծեմ որ այս տեսակէտով Եզնիկը կրնայ սեպուիլ իբրեւ հայ հանճարին ամենամեծ «propagandiste»։

Այս սէրն էր որ մղեց Meillet միշտ ջանալու հանրային կարծիքին՝ կամ գոնէ գիտնական դասակարգին՝ ճանչցնել Հայերը և սիրել տալ՝ Հայկական ուսմանց հանդէսին մէջ հրատարակուած յօդուածներու միջոցով։ 1922 Դեկտեմբերին Lausanneի ժողովին կոչ մը ուղղեց, որով կ՝ըսէր թէ Թուրքիոյ հայերուն վիճակը «ամօթ մըն է քաղաքակիրթ աշխարհին համար»։

Բոլոր աշխարհ կ՝ողբայ անդարմանելի կորուստը հայագէտ և հայասէր Պրոֆ. Meillet–ի՝ որ եղաւ արդի ժամանակներու եթէ ոչ ամենամեծը, սակայն անտարակոյս ամենամեծ լեզուաբաններէն մէկը։

Փարիզ, 12 Հոկտ. 1936 ՖՐԷՏ. ՖԷՅՏԻ

ՀԻՆԳ ՕՐԵՐ

ԲՐԿՄՍ. K... C...ԻՆ

Ո՜հ, պիտի գան արդեօք նորէն օրերն հին,
Քաղցրիկ օրերն ու գիշերներն հեշտագին.
Թէ դառնալով լոկ յիշատակ տխրաբեր,
Պիտի տան ինձ թախիծ, ցընորք եւ ստուեր։

Ամառնային իրիկուն մ՝էր շողշողուն,
Երբ քեզ ճանչցայ նայուածքին տակ աստղերուն.
Կը յիշե՞ս դուն տանիքը ձեր վաղեմի,
Ուր մենք նստած կը խօսէինք սիրտ սրտի։

Զեմ գիտեր բախտն ինչպէս զօրեց մեր ուղին
Ու իրարու խառնեց այնտեղ մեր հոգին.
Մոռցուց վայրկեան մ՝արբեցութեամբը կեանքին
Տառապանքներն ու կսկիծներն դառնագին։

Գանձ մ՝եղար ինձ ու քու գորովդ անգին
Եկաւ ցօղել թոռմած ծաղիկն իմ սրտին.
Աչքերուդ մէջ գտայ այնքան զօրութիւն
Մոռնալու վիշտն ու զսպելու կիրքն հոգւոյն։

Ո՜հ քաղցր էր հոն յաստիկներու բոյրն վայրի,
Խորհրդաւոր ովկեանն անհուն երկնքի.
Բոցերն աղօտ երդիքներուն հեռաւոր
Մեր շուրջն հոսող սիրոյ ալիքը հրզօր։

Լոյսերն յուշիկ կը մարէին մեր շուրջին,
Կ՝իջնէր գիշերն օրօրումով մեղմագին։
Ո՜հ, թող ցնդի, մեզ ինչ փոյթ էր ամէն բան
Ճշմարիտ սէրն էր լուսաշող մեր ճամբան։

Խօսէ՛, խօսէ՛ ըսիր յանկարծ ինծի դուն,
Փայփայանքն է ձայնդ զարնան արեւուն,
Բախտը ինծի թարմ հասակէս զլացաւ հայր
Զզգաց ճակատս ամբիծ շոյանք մ՝եւ արդար։

Այս գիւրաբեկ ձեռքն երբեք մի՛ թողլքեր
Որուն եղար անդորրութիւն, նեցուկ, սէր.
Մինակ կարել, ո՜հ կարող չեմ այս ուղին.
Երկայն ուղին աստուածային երազին։ —

Հոգիս տակաւ կարօտագին ձեզ կ՝ապրի
Ձեզ կը փնտռէ. կը հարցընէ ամէն մի
Անցնող ժամուն, պիտի դառնա՞ք արդեօք ետ
Օրեր անցեալ, յիշատակներ լուսաւէտ։

22–9–1936 Պ. Վ. ՊՋՏԻԿԵԱՆ

digitised by A.R.A.R.@